

XÂY DỰNG VƯỜN TRƯỜNG TRONG TRƯỜNG TIỂU HỌC THEO HƯỚNG GIÁO DỤC BẢO VỆ MÔI TRƯỜNG

• TS. TRẦN THỊ HIỀN LƯƠNG

Trung tâm Nghiên cứu Giáo dục Phổ thông

1. Ý nghĩa của việc xây dựng vườn trường trong trường tiểu học theo hướng giáo dục bảo vệ môi trường (BVMT)

Đưa giáo dục BVMT vào tiểu học là một trong số các hoạt động để thực hiện Chỉ thị số 36-CT/TU ngày 25/06/1998 của Bộ Chính trị về “Tăng cường công tác bảo vệ môi trường trong thời kỳ công nghiệp hoá và hiện đại hoá đất nước” và Quyết định 1363/QĐ-TTg ngày 17/10/2002 của Thủ tướng Chính phủ phê duyệt đề án “Đưa các nội dung bảo vệ môi trường vào hệ thống giáo dục quốc dân”. Bên cạnh việc tổ chức các hoạt động như xây dựng chương trình tích hợp, soạn thảo giáo trình, bài giảng BVMT; đào tạo, bồi dưỡng giáo viên về nội dung, phương pháp giáo dục BVMT trường qua một số môn học và hoạt động giáo dục, thông tin giáo dục BVMT qua các phương tiện truyền thông..., việc tăng cường cơ sở vật chất để tổ chức các hoạt động giáo dục BVMT (trong đó có nhiệm vụ xây dựng cảnh quan sinh thái, xây dựng các mô hình vườn trường,...) cũng bắt đầu được triển khai ở một số trường học. Lí luận và thực tiễn đã khẳng định yếu tố trực quan, học đi đôi với hành, học tập thông qua hoạt động, thông qua việc quan sát, trải nghiệm thực tiễn sẽ giúp học sinh (HS) học tập hứng thú và hiệu quả hơn.

Trên thế giới, ở nhiều quốc gia, BVMT trở thành một nội dung giáo dục trong học đường. Trong đó, việc tạo điều kiện cho HS tiếp cận với thực tế, tăng cường các trải nghiệm, thực hành các kĩ năng về BVMT ngày càng được quan tâm hơn. Nhiều tiết học ở nhiều môn học, HS được học tập ở không gian ngoài lớp học (sân trường, vườn trường,...), ở đó các em được tham gia các hoạt động tìm hiểu môi trường, thực hành các kĩ năng BVMT. Tại vườn trường, các em có thể tự tay gieo hạt, chờ đợi ngày hạt nảy mầm, thực hành chăm sóc và nuôi dưỡng cây lớn lên, nhận biết cuộc sống dưới nước

của các loài cá, ốc, tôm, cua, rùa, ba ba, ... Các em sẽ cảm thấy vui thích, phấn khởi trước những thành quả tự tay mình làm nên, các em sẽ thêm yêu thiên nhiên, yêu cuộc sống và dần hình thành ý thức bảo vệ cuộc sống của các sinh vật quanh ta.

Ở Việt Nam, BVMT là một nội dung quan trọng trong nhà trường phổ thông nói chung và trường tiểu học nói riêng. Mặc dù việc xây dựng cơ sở vật chất thuận lợi cho hoạt động giáo dục BVMT chưa đặt ra như một yêu cầu bắt buộc đối với các trường học song nếu xây dựng được vườn trường theo hướng BVMT sẽ góp phần: 1/ Tạo dựng được một không gian với cảnh quan thiên nhiên xanh - sạch - đẹp, phù hợp với những nội dung dạy học về môi trường và BVMT; 2/ Giúp giáo viên tổ chức hiệu quả hoạt động giáo dục BVMT, tạo điều kiện cho HS củng cố, nâng cao kiến thức được học về môi trường, có cơ hội thực hành, trải nghiệm các hoạt động tìm hiểu về môi trường, rèn thói quen lao động và BVMT tại trường, lớp; 3/ Hình thành và nâng cao ý thức BVMT cho HS trong trường.

2. Thiết kế mô hình vườn trường theo hướng giáo dục BVMT

Với mục đích giáo dục BVMT, việc xây dựng vườn trường đòi hỏi phải thiết kế dựa trên những nguyên tắc sau đây:

- Hạn chế đào bới, san lấp; không giảm diện tích các khu vực vui chơi của HS.
- Đảm bảo sự hài hoà với cảnh quan trong khu vực trường; có tính thẩm mỹ; tạo được cảnh quan môi trường gần gũi, thân thiện với tự nhiên.
- Phù hợp với nội dung dạy học về môi trường và giáo dục BVMT trong chương trình, sách giáo khoa các môn học ở Tiểu học.
- Đảm bảo an toàn, vệ sinh; tạo điều kiện thuận lợi để HS tham gia trồng trọt và chăm

sóc cây cối, con vật trong vườn.

- Tận dụng và tiết kiệm nguồn nước.

Tuỳ theo điều kiện của mỗi trường học (về địa thế, quỹ đất và kinh phí xây dựng,...), vườn trường cần được thiết kế theo những tiêu chuẩn riêng. Song, căn cứ vào nội dung dạy học ở tiểu học, vườn trường cần đảm bảo có được các góc thiên nhiên như: góc thực vật, góc động vật, góc mô hình địa lí, góc thực hành trồng trọt,... Cụ thể :

- Góc thực vật bao gồm: vườn hoa, cây cảnh, cây ăn quả, cây rau, cây gia vị, cây dây leo, cây thuốc nam,...

- Góc động vật có thể là bể/hồ nước nhỏ để chăn nuôi thủy sản, ...

- Góc mô hình địa lí (cảnh đồi, núi, ruộng bậc thang,...)

- Góc thực hành trồng trọt (vườn ươm, vườn trồng cây theo vụ mùa,...)

3. Một số gợi ý về việc tổ chức hoạt động giáo dục BVMT tại vườn trường

3.1. Tích hợp giáo dục BVMT vào các môn học

a. Môn Tự nhiên - Xã hội

- Qua các chủ đề về tự nhiên (phần thực vật và động vật), thực hành tại vườn trường giúp cho HS nhận thức và hiểu:

+ Một số cây rau, cây thuốc nam, cây ăn quả, cây ngăn ngày, cây lâu năm, một số loài hoa, cây dây leo và lợi ích của nó.

+ Quan sát và phân biệt các bộ phận chính của cây: thân, rễ, lá, hoa; nhận biết các loài thực vật khác nhau có sự khác nhau về hình dạng, kích thước, màu sắc, cách mọc, của thân, rễ, hoa, quả.

+ Đặc điểm thực vật tại địa phương

+ Phân biệt một số loại cá nước ngọt, cá cảnh...; nhận biết các bộ phận chính của một số con vật : đầu, mình, cơ quan di chuyển,...

b. Môn Khoa học

- Đối với chủ đề nhu cầu dinh dưỡng của cơ thể, tại vườn trường, có thể giúp HS quan sát và nhận biết :

+ Các loại rau - củ - quả (rau cải, rau muống...), củ (su hào, ...), quả (bầu, bí...) cà rốt, gấc... chứa nhiều chất khoáng, vitamin, chất xơ...

+ Vai trò của chất khoáng, vitamin, chất xơ đối với cơ thể.

+ Tiêu chuẩn của thực phẩm sạch và an

toàn.

- Đối với chủ đề Thực vật và động vật, có thể giúp HS quan sát để nhận biết :

+ Quá trình trao đổi chất giữa thực vật và động vật với môi trường.

+ Nhận biết sự sinh sản của thực vật và động vật.

+ Tác động của con người với môi trường, nhận biết môi trường có ảnh hưởng lớn đến đời sống con người.

Thông qua các hoạt động học tập, hình thành và nâng cao ý thức giữ gìn, BVMT cho HS.

c. Môn Lịch sử và Địa lí

Đối với nội dung học tập về đặc điểm địa hình, địa lí tại vườn trường, có thể giúp HS nhận biết đặc điểm của đồng bằng, đồi núi, ruộng bậc thang, hiện tượng xói lở, bạc màu,... qua việc quan sát các mô hình, làm các bài tập theo chủ đề môi trường. Thông qua đó hình thành ý thức giữ gìn và BVMT.

d. Môn Tiếng Việt

Tại vườn trường, HS có điều kiện tận mắt quan sát, cảm nhận về một số loài cây, con vật gắn bó với đời sống con người. Trên cơ sở đó, các em có kiến thức thực tế để thực hiện yêu cầu viết đoạn văn, bài văn tả cảnh, tả ngôi trường, vườn trường, tả cây cối, con vật,... theo yêu cầu của chương trình.

e. Môn Đạo đức

Giáo dục HS ý thức và hình thành các hành vi:

+ Bảo vệ, chăm sóc cây hoa và các loài vật có ích.

+ Tham gia hoạt động BVMT ở địa phương.

f. Môn Mĩ thuật

+ Hướng dẫn HS quan sát và vẽ những bức tranh thiên nhiên tại vườn trường. Qua những bức tranh thiên nhiên do các em sáng tác, có thể giáo dục các em về mối quan hệ đặc biệt giữa môi trường thiên nhiên và con người, vấn đề ô nhiễm môi trường và các biện pháp BVMT.

Tóm lại, việc giáo dục BVMT nên được tích hợp trong các môn học, giúp HS có kiến thức về môi trường, hiểu sâu sắc tầm quan trọng của việc BVMT, có ý thức BVMT, được thực hành lao động, BVMT.

3.2. Tổ chức các hoạt động ngoại khoá

Các hoạt động có thể tổ chức ở vườn trường, đó là :

a. Tìm hiểu vườn trường :

- Tổ chức cho HS quan sát vườn trường để kể được tên các loại cây, hoa, quả trong vườn, các động vật có trong hồ nước, các mô hình địa lí (núi, ruộng bậc thang,...); thi tìm hiểu về ích lợi của các loài cây đối với con người và môi trường.

- Cách thực hiện: chia HS thành các nhóm, mỗi nhóm tìm hiểu về một loại cây, một loại động vật, sau đó tổ chức các cuộc thi về kiến thức đã tìm được như: vẽ tranh, kể chuyện, ghép hình, nặn mô hình ...

b. Tìm hiểu tầm quan trọng của việc BVMT:

- Tổ chức cho HS quan sát tranh về môi trường (các bức tranh có thể mô tả sự tàn phá của con người về môi trường; chặt cây, phá rừng, săn bắn; rác thải... và hậu quả của những hoạt động trên).

- Cách thực hiện: tổ chức trò chơi đóng kịch tại vườn trường. Ví dụ, một nhóm trẻ đóng vai cây, cỏ, con vật, ao hồ...; một nhóm đóng vai con người, các em sẽ tự diễn tả cảm xúc của mình khi bị tác động (cây bị vặt lá, chặt cành; con vật bị dồn đuổi; ao hồ bị đổ rác,...)

c. Thực hành bảo vệ môi trường:

Tổ chức các hoạt động, các phong trào thi đua trong toàn trường:

+ Nhặt rác trong sân trường, lớp học;
+ Tái sử dụng các đồ vật để sử dụng ngoài vườn trường;

+ Cuộc thi khéo tay hay làm từ các vật đã bỏ đi để trang trí cho vườn trường.

d. Tập trồng cây:

- Tổ chức cho HS thực hành gieo hạt, trồng cây, quan sát quá trình sinh trưởng của cây theo từng giai đoạn và ghi chép lại những gì quan sát được.

- Tổ chức thuyết trình về cách gieo trồng và quá trình phát triển của cây.

e. Chăm sóc cây cối, con vật:

- Phân công từng lớp/từng nhóm HS phụ trách cách luống cây/con vật trong vườn trường.

- HS ghi chép lịch trực tuần chăm sóc cây cối, con vật; nêu nhận xét về quá trình phát triển của cây/con vật.

f. Sáng tác về chủ đề BVMT:

- Vẽ tranh về môi trường: tổ chức cho HS quan sát hoặc vẽ các bức tranh cảnh quan vườn trường, cây cối trong vườn trường, các hoạt động diễn ra ở vườn trường,...

- Viết văn, viết truyện, làm thơ,...

g. Thành lập câu lạc bộ những HS yêu thiên nhiên:

Mô hình vườn trường theo hướng giáo dục BVMT có thể khắc phục được tình trạng dạy học chay ở một số nội dung kiến thức và kĩ năng của một số môn học ở Tiểu học. Vườn trường được xây dựng theo hướng giáo dục BVMT không còn là loại vườn để "làm cảnh" mà nó thực sự góp phần đắc lực vào việc nâng cao hiệu quả dạy học, là nơi GV hướng dẫn HS thực hành, vận dụng kiến thức vào lao động sản xuất, trồng cây, chăn nuôi. Khi HS tiến hành thí nghiệm hay thực hành trồng cây, các em được theo dõi, ghi chép cẩn thận và rút ra kết luận chính xác về quá trình phát triển của cây. Quá trình này sẽ dần hình thành và phát triển tình cảm của các em đối với cây trồng nói riêng và môi trường nói chung. Tình cảm lành mạnh này là một nhân tố quan trọng để góp phần hình thành ý thức BVMT và hành động BVMT ở các em.

Việc nhân rộng mô hình vườn trường theo hướng bảo vệ môi trường là điều cần thiết cần được các cấp quản lí giáo dục và môi trường quan tâm, tạo điều kiện phát huy, phát triển.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ Giáo dục và Đào tạo, *Báo cáo hiện trạng giáo dục bảo vệ môi trường Việt Nam năm 2003.*
2. Bộ Giáo dục và Đào tạo, *Chỉ thị "Về việc tăng cường công tác GDBVMT trong nhà trường" Hà Nội, ngày 31/1/2005.*
3. Chính phủ nước CHXHCN Việt Nam, *Quyết định 256/QĐ/TTg về việc phê duyệt Chiến lược Bảo vệ môi trường quốc gia đến năm 2010 và định hướng đến năm 2020, Hà Nội, ngày 2/12/2003.*

SUMMARY

The article addresses the making of school garden in primary schools towards environmental education. The author discusses the meaning of school garden, design of school garden and some suggestions for the environmental education activities in school garden.